

De kongelige privilegiers historie

Behov for ly og overnatning på rejsen

I 1283 blev det indføjet i Rigsloven, at det var kongens opgave at sørge for, at der på passende steder i Danmark fandtes overnatnings- og spisesteder, hvor de vejfarende kunne tage ind.

Herbergene eller kroerne skulle ligge langs de såkaldte kongeveje og færgesteder, som kongerne benyttede, når de rejste landet rundt i embeds medfør.

Margrete I skærpede i 1396 loven til, at der skulle være en kro på de store veje for hver fjerde mil.

På den tid færdedes de vejfarende til fods og hest på veje af meget ringe standard. Der var en lav gennemsnitsfart og et stort behov for billige ly- og spisesteder.

Det kunne pga. stort gæsteri-pres være svært at finde et ledigt nattely. Gæster tiltvang sig ofte adgang på utilbørlig vis, voldgæsteri, og samtidig øgedes færdslen. Der var behov for flere gæstgiverier og for kongelige forordninger, der kunne lovgive om adgangen, afstand mellem gæsterierne m.v.

Systematisering af gæstgiverier

I 1695 satte Christian den 5. gæstgiverierne i system med den første forordning om og udnævnelse af offentlige herberger og værtshuse i Danmark, Gæstgiveriets Grundlov. De kongeligt privilegerede kroer var indtil 1912 kun for de vejfarende og ikke for landsbyens beboere.

Disse gæstgiverier og kroer lå navnlig omkring købstæderne, hvor især handelsmænd og rigets mest magtfulde mænd var årsag til størst trafik, men også i oplandet kom svine- og stuedrivere, hestehandlere, håndværkere og andet godtfolk forbi på rejsen og gjorde ophold.

Særlige regler for kroerne

Udover at huse de vejfarende bestod i privilegiet i, at de måtte brænde brændevin, brygge øl og bage brød til andet end eget forbrug, foruden at kroerne var fritaget for borgerligt ombud, herunder fritaget for indkvartering af soldater. Privilegiet var noget særligt og personligt og gik ikke i arv. At være kongelig privilegeret kro krævede, at stedet skulle have mindst fire værelser til rådighed med gode, rene senge, det nødvendige antal ildsteder, tætte og velforvarede vinduer og døre, gårdsrum og stald samt skjul til vogne ”saavel som al anden fornøden Magelighed til de Rejsendes Nødtørf”. Den kongeligt privilegerede kro skulle ophænge et skilt med byens våben, og kroerne måtte anvende den lukkede kongekrone som symbol på deres privilegier. Bispisningen og drikkevarerne skulle være af beskaffenhed, som var det i et af købstadens ypperste privathjem. Priser blev fastsat, der blev holdt besigtigelse flere gange om året, og ankeprotokoller til notering af gæsternes mening om stedet blev kontrolleret af politiet en gang i kvartalet.

Hver ny kroindehaver skulle ansøge om privilegiet. På den måde kunne kongen sikre sig, at kroerne blev holdt i god stand, overholdt de gældende forordninger og i øvrigt ikke blev misbrugt af de lokale bønder til fylderi og tidsspilde.

Privilegierne ophæves

Efter 1857 blev princippet om fri næring i ethvert erhverv dog åbent for alle. Vejenes beskaffenhed blev bedre og bedre, der kom mere trafik, og rejseafstandene blev større. Af disse grunde og for at skabe øget konkurrence blev de privilegerede kroers antal reduceret og de særlige privilegier ophævet. Med formel ændring i beværterloven i 1912 blev kroernes tilladelse til at anvende kongekronen ophævet, hvilket dog i praksis ikke betød, at kroerne fjernede deres kroner.

Regulering af kongekronens brug

I 1920'erne begyndte staten at gribe ind overfor den uretmæssige brug af kongekronen, i 1930'erne blev brugen reguleret. Således bestemmer straffelovens § 132, at ”med bøde straffes den, som forsætligt eller ved uagtsomhed på retsstridig måde benytter kendetegn eller dragt, som er forbeholdt dansk eller fremmed offentlig myndighed eller militærpersoner. Det samme gælder for efterligninger af sådanne kendetegn”.

Den lukkede kongekrone er i modsætning til den åbne kongekrone et statskendetegn. Den kan derfor ikke uden hjemmel bruges af andre end Kongehuset og staten, da den er beskyttet af § 132 i straffeloven.

I 1933 blev det fastslået, at misbrug af den lukkede kongekrone falder ind under denne paragraf, og i 1935 at der ikke af private gennem sædvane kan opnås ret til at benytte statskendetegn.

Siden har godt 100 danske kroer med kongelige privilegier benyttet den lukkede kongekrone som et varemærke og symbol på kulturarv. Men staten har løbende skredet ind overfor misbrug af kronen, og således har der i 2013 været rettet henvendelse til de kongeligt privilegerede kroer og krævet, at brugen af kongekronen skulle bringes til ophør.

Kongekronen tilbage til Bredal Kro

I 2016 blev det på baggrund af ændring i arkivloven muligt at søge om at måtte anvende den lukkede kongekrone igen. Tilladelse kræver, at stedet opfylder betingelser fastsat i tilhørende bekendtgørelse, hvoraf bl.a. fremgår at benyttelsen af kongekronen skal kunne begrundes historisk og med henblik på at formidle en del af den danske kulturhistorie.

Status november 2016

Bredal Kro fik kongelige privilegier i 1847 og har i 2016 som en ud af indtil nu fem danske kroer generhvervet tilladelsen til at anvende den lukkede kongekrone og er således med kongelige privilegier med til at fortælle en del af den danske kulturhistorie.

Historiske kilder:

Rigsarkivet

Heraldiker Ronny Andersen, Rigsarkivet